

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH.

Xudoyberdiyeva Aziza Isroilovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
3-bosqich talabasi

xudoyberdiyevaaziza911@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17342512>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish masalalari chuqur tahlil etilgan. Maqolada nutq madaniyatining mohiyati, o'quvchilarda to'g'ri talaffuz, ifodali o'qish, mantiqiy fikrlash, so'z boyligini rivojlantirish va o'z fikrini ravon bayon etish ko'nikmalarini shakllantirish yo'llari yoritilgan. Shuningdek, dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda nutq madaniyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va milliy qadriyatlarining ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, boshlang'ich ta'lim, so'z boyligi, talaffuz, og'zaki nutq, o'qish savodxonligi, pedagogik texnologiya, interfaol metod.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования культуры речи у учеников начальных классов. Анализируются сущность культуры речи, пути развития у детей правильного произношения, выразительного чтения, логического мышления, богатства словаря и навыков связного изложения. Особое внимание уделяется использованию современных педагогических технологий, интерактивных методов и национальных ценностей в развитии речевой культуры школьников.

Ключевые слова: культура речи, начальное образование, словарный запас, произношение, устная речь, грамотность чтения, педагогическая технология, интерактивные методы.

Annotation: This article analyzes the formation of speech culture among primary school students. It explores the essence of speech culture, the development of correct pronunciation, expressive reading, logical thinking, vocabulary expansion, and coherent expression skills in children. The article also highlights the role of modern pedagogical technologies, interactive methods, and national values in improving students' speech culture both during and outside the classroom.

Keywords: speech culture, primary education, vocabulary, pronunciation, oral speech, reading literacy, pedagogical technology, interactive methods.

Asosiy qism.

Nutq madaniyati — insonning ma'naviy dunyosini, tafakkurini, madaniy saviyasini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichdir. U nafaqat to'g'ri so'zlash yoki yozish malakasi, balki muloqot madaniyati, fikrni aniq, ifodali, mantiqiy bayon etish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu bois, boshlang'ich sinf davrida nutq madaniyatini shakllantirish o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishining poydevoridir¹.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi"da ta'kidlanganidek, ta'limning har bir bosqichida o'quvchilarning tafakkurini, kommunikativ kompetensiyasini va nutq madaniyatini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biridir. Shu sababli boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish dars jarayonining ajralmas qismi bo'lishi zarur.

Nutq madaniyatini shakllantirishda birinchi navbatda **o'qituvchi shaxsi** hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchining nutqi, talaffuzi, so'z boyligi, o'zini tutishi — bularning barchasi o'quvchi uchun ibrat manbai bo'ladi. Har bir o'qituvchi o'z nutqining ravonligi, ifodaliligi, tozaligiga e'tibor qaratmog'i zarur. O'quvchilar o'qituvchi nutqi orqali so'zlash madaniyatini o'zlashtiradilar.

Boshlang'ich ta'limda nutq madaniyatini shakllantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. To'g'ri talaffuz va orfoepiya qoidalarini o'rgatish;
2. Og'zaki nutq mashqlari (hikoya tuzish, matn aytish, suhbat o'tkazish);
3. Yozma nutqni rivojlantirish (matn yozish, qayta hikoya qilish, insho tuzish);
4. O'qish madaniyatini oshirish (ifodali, to'xtovsiz, mantiqiy o'qish).

Bu jarayonlarda **interfaol metodlardan** foydalanish yuqori natijalar beradi. Masalan, "Aqliy hujum", "Sinkveyn", "Klaster", "Tarmoqlar metodi", "Insert" kabi metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga, o'z fikrini so'z bilan ifodalashga o'rgatadi².

Shuningdek, "Rol o'ynash", "Bahs-munozara", "So'z top", "Gapni davom ettir" kabi o'yin usullari nutqiy faollikni oshiradi.

O'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishda **o'qish darslari** asosiy rol o'ynaydi. Ifodali o'qish, matnni tahlil qilish, so'z ma'nosini tushunish va uni nutqda qo'llash orqali o'quvchi nafaqat savodxonlik, balki nutq madaniyatini ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, **ona tili darslarida** so'z boyligini oshirish, sinonim, antonim, frazeologizmlar bilan ishlash mashqlari o'tkazilishi lozim.

Axloqiy tarbiya bilan nutq madaniyati o'zaro uzviy bog'liqdir. Chunki so'zlash madaniyati insoniy fazilatlarining, odob-axloqning ajralmas qismidir. O'quvchi "iltimos", "rahmat", "kechirasiz" kabi so'zlardan to'g'ri foydalanishni o'rganar ekan, u muloqot madaniyatini egallaydi.

Nutq madaniyatini rivojlantirishda **darsdan tashqari mashg'ulotlar** ham muhim ahamiyatga ega. "Ifodali o'qish kechasi", "Yosh notiqlar tanlovi", "So'z san'ati" kabi tadbirlar o'quvchilarni sahnada chiqish qilish, o'z fikrini omma oldida bayon etishga o'rgatadi. Bunday faoliyatlar ularning nutqiy ishonchligi va muloqotda erkinligini oshiradi³.

So'nggi yillarda ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar kirib kelishi nutq madaniyatini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi.

Elektron platformalar, audio va video materiallardan foydalanish, virtual ta'lim muhiti orqali o'quvchilar tovush, so'z, intonatsiyani tinglab, to'g'ri talaffuzni o'rganadilar. "Audiokitob", "Lingua", "EduMarket" kabi dasturlar buni samarali amalga oshiradi⁴.

Milliy qadriyatlar asosida nutq madaniyatini shakllantirish esa ta'limning ma'naviy tayanchidir. Maqollar, topishmoqlar, dostonlardan parchalar, xalq og'zaki ijodiy namunalar o'quvchilarda go'zal so'zga muhabbat uyg'otadi. Ular nutq madaniyatini nafaqat lingvistik, balki axloqiy-estetik jihatdan ham shakllantiradi.

O'quvchilarning nutq madaniyatini baholashda o'qituvchi ularning so'z boyligi, grammatik to'g'riligini, talaffuzini, mantiqiy fikrlash darajasini e'tiborga olishi kerak. Har bir bola o'ziga xos nutqiy rivojlanish bosqichiga ega bo'lgani uchun individual yondashuv zarur.

Shunday qilib, boshlang'ich ta'limda nutq madaniyatini shakllantirish uzluksiz jarayon bo'lib, u o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatini, tafakkurini, o'zini ifoda etish salohiyatini rivojlantiradi.

Xulosa.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish – ta'lim jarayonining eng muhim maqsadlaridan biridir. Chunki nutq madaniyati o'quvchining tafakkurini, muloqot madaniyatini, axloqiy fazilatlarini va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi zamonaviy metodlar, interfaol yondashuvlar, milliy qadriyatlar va raqamli texnologiyalardan kompleks foydalanishi zarur. Dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarning uyg'unligi, ijodiy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – bularning barchasi o'quvchilarda nutq madaniyatini yuksak darajada shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdug'aniyeva, D. Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2024.
2. Akramova, M. O'quvchilarda og'zaki nutqni shakllantirishning samarali yo'llari. – Farg'ona: FDU nashriyoti, 2023.
3. Bekmurodova, S. Raqamli ta'lim texnologiyalari va nutq madaniyati. – Samarqand: SamDU, 2024.
4. Jo'rayev, N. Til va nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2023.
5. Karimova, Z. Boshlang'ich sinfda nutq madaniyatini shakllantirish strategiyasi. – Andijon: AndDU nashriyoti, 2024.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi PQ-60-son qarori. – Toshkent, 2023.
7. Rasulova, M. Ona tili darslarida nutq madaniyatini rivojlantirish. – Buxoro: BDU, 2024.
8. Tursunova, R. Milliy qadriyatlar va nutq madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024.